

ФАКТОРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

Постановка проблеми. Сучасний рівень організації української економіки об'єктивно знаходиться на рівні неокласичної доктрини, яка відповідає до індустріальному та індустріальному періодам розвитку. Основна увага приділяється факторам, які збільшують виробничий потенціал економіки, до яких віднесені кількість і якість природних ресурсів, загальна чисельність і кваліфікація трудових ресурсів, запаси капіталу і рівень технології. Ситуація ускладнюється й тим, що здебільшого, організаційна та управлінська культура залишається на посттоталітарному рівні розвитку.

Розбудова постіндустріальної цивілізації, яка супроводжується важкими кризовими явищами на всіх рівнях світогосподарської системи об'єктивно вимагає більш детального, поглибленого вивчення просторових факторів, що дозволить на практиці реалізувати нові підходи до розвитку та розміщення продуктивних сил.

Крім того, до теперішнього часу ще не вироблено єдиних концептуальних засад, які дозволили б інтегрувати вже розроблені положення теорії економічного простору в цілісну логічну схему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення та аналіз різних точок зору щодо економічного простору і проблем, що з ним пов'язуються, передусім вказує на багатоаспектний характер поняття, наслідком чого є формування двох підходів до його визначення. Перший підхід можна визначити як територіально-ресурсний, він пов'язаний з відображенням у понятті простору фізичного розміщення об'єктів (в цьому випадку простір наближається до семантичного змісту поняття територія) та їхніх взаємодій з приводу використання обмежених ресурсів. Класичним у межах цього підходу є бачення економічного простору О.Гранберга, який визначає його як: «насичену територію, що вміщує безліч об'єктів і зв'язків між ними: населені пункти, промислові підприємства, господарськоосвоєні та рекреаційні площі, транспортні та інженерні мережі [1, с. 25].

Другий підхід асоціює економічний простір з певним середовищем, відносинами, що виникають у результаті взаємодії економічних суб'єктів та поширенням єдиних правил, норм, механізмів регулювання економічних процесів.

Різносторонній аналіз економічного простору здійснюється у дослідженнях Т.В.Пеппи, який виходячи з комплексних передумов формування визначає його наступним чином: «економічний простір це частина реального простору, що обумовлена взаємодією матеріальних (природних та штучних) систем різних ієрархічних рівнів, яка відбувається в процесі господарської діяльності людини і визначається через їх характеристики [2, с. 27].

Доволі розповсюдженими є визначення економічного простору у якості силового поля, цю традицію започаткував Ф.Перру. Економічний простір – силове поле, яке породжується фірмами та їхніми взаємозв'язками.

Подібне бачення економічного простору визначає В.Н.Василенко: «зовнішнє середовище, своєрідне силове поле в якому існують, функціонують і взаємодіють населення, господарюючі суб'єкти, органи управління. Економічний простір можна уявити як абстрактну форму поєднання окремих елементів продуктивних сил або їх конструкцій, яка утворює економічне середовище або певну сукупність структур, в якій вони взаємодіють у встановлених кордонах певної території» [3, с. 148].

Сформовані у межах перелічених підходів визначення економічного простору відображають складність та багатоаспектність досліджуваного феномену. Одночасно, відзначені дослідниками характеристики економічного простору є актуальними для індустріального етапу розвитку.

Формулювання завдання дослідження. Метою представленої статті є визначення на основі порівняльного та структурно-функціонального аналізу індустріальної та постіндустріальної парадигми регіонального розвитку, факторів, які спричиняють модернізацію регіонального економічного простору, його структури та механізмів регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний період розвитку регіонального економічного простору перебуває під вирішальним впливом трьох процесів:

- перехід регіонів від індустріальної до постіндустріальної моделі розвитку;
- перехід регіонів до сталого розвитку, який характеризується рівновагою людини з природою і суспільством;
- включення регіонів в глобальні економічні процеси.

Новий зміст сучасної парадигми регіонального розвитку буде впливати й на зміну парадигми управління регіональним розвитком. Еволюція ринкової моделі (парадигми) регіональної політики пройшла у своєму розвитку три методологічних періоди:

- 1) невідкладна допомога кризовим регіонам (з кінця 1920-х по 1940-і роки);
- 2) міжрегіональний перерозподіл економічного росту територій з орієнтацією на збалансований регіональний розвиток, створення полюсів росту (1950 - 1970-і роки);
- 3) розвиток регіонів (із середини 1970-х до кінця 1980-х років), що опирається на неокласичні й технологічні теорії та орієнтований на максимальне використання внутрішнього природно-ресурсного потенціалу кожного регіону, підтримку малого й середнього бізнесу.

З початку 80-х років у світовій практиці розвитку регіональної економіки формується нова парадигма регіонального саморозвитку на основі врахування інтересів регіонів. Це – парадигма збалансованого розвитку регіонів, що включає зниження рівня диференціації їхнього соціально-економічного розвитку, впровадження стимулюючих функцій для органів управління, які підвищують їхню зацікавленість в територіальному розвитку.

На сучасному етапі у регіонах України також починають орієнтуватися на даний тип управлінської парадигми. Так, на думку розроблювачів стратегії розвитку Херсонської області, зміна парадигми регіонального розвитку в напрямку саморозвитку висуває нові вимоги як до структури економіки регіону, яка була сформована в умовах централізованої економіки, так і до стратегії її розвитку, зміст якої складається не стільки в прогнозуванні кількісних параметрів регіональної економіки, скільки в обґрунтуванні пріоритетних напрямків трансформації її структури та створенні організаційно-економічних умов, необхідних для її розвитку [4].

Постіндустріальний розвиток ґрунтується на віртуальних ресурсах – інформації, інноваціях, інфраструктурі (комунікації) та інститутах постіндустріального суспільства. Економіка знань як складова частина постіндустріального розвитку спирається вже не на природні ресурси, а на людський капітал, і тому ставить перед регіональною політикою питання про формування середовища для відновлення й розвитку людських і природних ресурсів. Істотно зростає роль гуманітарного фактору в забезпеченні економічного росту. Прискореними темпами створюється інфраструктура, яка забезпечує екологізацію господарської діяльності, інформатизацію управлінських процесів і капіталізацію людських ресурсів. Попередній підхід до території як до об'єкту індустріального освоєння та експлуатації, що був властивий індустріальній фазі розвитку вже не є ефективним. Регіональна політика усе більше трансформується у так званий просторовий розвиток.

Таким чином, у сучасній постіндустріальній парадигмі регіонального розвитку істотно трансформується пріоритет основних факторів розміщення, що призводить до змін у функціях території: з фізичного базису – місця розміщення матеріальних (ресурсних) факторів виробництва вона все більше перетворюється в просторове середовище для розвитку людського капіталу, інновацій і забезпечення саморозвитку

регіону. Фактори, які обумовлюють модернізацію регіонального економічного простору в умовах переходу до постіндустріальної цивілізації наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Фактори модернізації регіонального економічного простору

Фактори	Індустріальна парадигма регіонального розвитку	Постіндустріальна парадигма регіонального розвитку
Ресурси розвитку	Матеріальні фактори виробництва: праця, земля, капітал	Віртуальні фактори виробництва: інформація, інновації, інфраструктура (комунікації), знання, уміння, навички, інститути постіндустріального суспільства (мережеві системи)
Напрямки регіонального розвитку	Забезпечення росту кількості робочих місць насамперед, в індустріальному секторі економіки	Створення нових робочих місць у сфері послуг
Пріоритетні фактори розміщення	Наявність матеріальних і людських ресурсів (ресурсні фактори)	Пріоритет наукомістких виробничих комплексів, які тяжіють до великих регіональних науково-освітніх центрів, кваліфіковані кадри, їхня мобільність
Фактори розселення й агломерація	Визначаються характером розміщення засобів виробництва, яке зосереджується здебільшого у великих містах	Міста втрачають роль центрів промислового виробництва, перетворюючись на наукові, освітні та сервісні центри
Роль територіального базису	Територія – фізична платформа на якій відбувається розміщення продуктивних сил за оптимальної конфігурації головних факторів індустріального виробництва – робочої сили, основних фондів, енергетики та сировини, обслуговуючих комплексів та інфраструктури	Територія – просторове середовище у якому відбувається розвиток людського капіталу та інновацій через розбудову інфраструктури, що забезпечує інноваційність економіки, екологічність господарської діяльності, інформатизацію управлінських процесів й капіталізацію людських ресурсів

Продовження таблиці 1

Фактори стабільного / нестабільного розвитку	Нестабільність розвитку спричиняється: - застарілою індустріальною структурою регіональної економіки; - ментальністю менеджерів, що сформувалася у період індустріального розвитку за	Стабільність розвитку забезпечується: - сталою соціально-політичною системою; - дифузиею інновацій; - мінімізацією трансакційних витрат; - горизонтальною структурою
--	---	--

	<p>радянських часів; - зростом вартості сировинних ресурсів для індустріального виробництва; - прагненням регіональних органів влади до наочних результатів діяльності; - ментальністю населення, яке розцінює розбудову індустріальних виробництв як позитивну ознаку розвитку</p>	<p>процесу прийняття рішень; - ефектом розподілення віддачі між всіма користувачами мережі; - зменшенням ступеню ієрархічності в управлінні на користь колективних форм; - переміщенням фокусу компаній на розвиток інфраструктури; - безпосереднім обміном інформацією</p>
Фактори загрози	<p>Підсилення конкурентного тиску з боку азійських виробників, які використовують значно дешевшу робочу силу, низькі стандарти якості виробництва та захисту навколишнього середовища</p>	<p>Розбудова мережевої економіки призводить до підвищення рівня ентропії економічного середовища, малі та середні виробничі компанії не мають необхідних ресурсів для постійної диверсифікації та впровадження інноваційних технологій, тому програють конкуренцію великим гравцям</p>
Напрямки збереження конкурентних переваг регіону	<p>В першу чергу підтримується розвиток унікального, високотехнологічного, індустріального виробництва, переробні комплекси в сировинних та аграрних регіонах</p>	<p>Формування мережевих інститутів прийняття рішень – кластерів, об'єднань, асоціацій.</p>
Системоутворюючі фактори регіональної економіки	<p>Ядро – промисловий сектор, великі переробні та виробничі підприємства</p>	<p>Ядро – місце виробництва нових знань та технологій (університети, науково-дослідні установи, центри, комплекси), які визначають рівень конкурентоспроможності структур промислового виробництва на національних та світових ринках</p>

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. При переході до постіндустріальної моделі розвитку, який супроводжується розбудовою мережевої економіки регіональний економічний простір набуває якісно нових ознак:

- глобалізована інформаційна просторова структура;
 - середовище, що створюється у процесі інформаційної взаємодії суб'єктів економічної діяльності;
 - мережева організація взаємодії суб'єктів, що характеризується горизонтальною будовою, здатністю до самоорганізації та саморозвитку, збільшенням синергетичного ефекту.

На наш погляд, доцільним з методологічної точки зору для періоду розбудови постіндустріальної цивілізації та мережевої економіки є визначення економічного простору як середовища взаємодії між суб'єктами економічної діяльності, що існує у межах процесу транзакційного обміну інформацією та входження у єдину мережеву систему взаємовідносин.

Анотація

Статтю присвячено визначенню факторів модернізації регіонального економічного простору в умовах переходу до постіндустріальної економіки.

Ключові слова: регіональний економічний простір, постіндустріальна економіка, інформація, економіка знань, мережева економіка.

Аннотация

Статья посвящена определению факторов модернизации регионального экономического пространства в условиях перехода к постиндустриальной экономике.

Ключевые слова: региональное экономическое пространство, постиндустриальная экономика, информация, экономика знаний, сетевая экономика.

Annotation

The article is devoted to defining the factors of modernization of the regional economic area in the transition to a postindustrial economy.

Key words: regional economic area, postindustrial economy, information, knowledge economy, network economy.

Список використаних джерел:

1. Василенко В.Н. Архитектура регионального пространства: Монография / В.Н. Василенко. – Донецк: Юго-Восток. Лтд, 2006. – 311 с.
2. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики / А.Г. Гранберг. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 495 с.
3. Стратегія економічного та соціального розвитку Херсонської області до 2015 року: затверджена рішенням XXXIII сесії п'ятого скликання Херсонської обласної ради від 28 листопада 2008 року № 781 з внесеними доповненнями / Ю.І. Сірко (відп. за вип.). – Херсон: Наддніпряночка, 2009. – 272 с.
4. Пепа Т.В. Регіональні проблеми трансформації економічного простору України: теорія, методологія, практика: дис. доктора ек. наук : 08.10.01 / Пепа Тарас Вадимович. – К., 2006. – 410 с.